

Békés Vera:

A 'nyelvrokonság' terminus fogalomtörténeti fordulatai

Az alábbi rövid összefoglaló, eredetileg a közelgő májusi akadémiai nagyhéten előadandó előadásomra készült. Az Első osztály szervezői azért találtak meg, mert korábban elég sokat írtam bizonyos széles körben elterjedt kumulativitás-mítoszokról nyelvrokonság témában. A kérdés megint aktuális, hiszen mostanában kiújultak a nyelvész szakmán kívüli „hozzáértők” közötti ideológiai viták a finnugor rokonság/nyelvrokonság elutasítása körül. Iskolázott nyelvészek általában nem bocsátkoznak ebbe a diskurzusba, ahogyan pl. csillagászok sem szoktak vitát folytatni olyan amatőrökkel, akik nem rendelkeznek a minimális tudományos módszertani képzettséggel sem. De ha eltekintünk a „táltosokkal és ördögösökkel” folytatott meddő vitáktól, marad bőven a nyelvtudomány történészei között zajló polémia, és születnek érdekes új eredmények.

Ez utóbbiak értelmezéshez a tudományfilozófia nézőpontjáról szeretnék hozzájárulni néhány olyan gondolattal, ami a nyelvészek – nyelvtudomány-történészek - számára esetleg megfontolásra érdemes. Az intézeti műhelyben, a jelen előadásban a hangsúly viszont inkább a az alább említett témák filozófiai alapjainak tisztázására esik.

A *nyelvek* osztályozásának, hasonlításának, illetve konkrét rokonsági viszonyainak felderítésére irányuló kérdéskör elég jól behatárolható történeti kezdetekkel bír. Másfelől tekintve azonban metafizikai, tudomány szemléleti fordulatokban bővelkedő folyamat vezetett oda, hogy a *mai* értelemben vett tudományos kérdéseket egyáltalán feltehessük.

Először azt a 18. század közepén bekövetkezett nagy horderejű szemléletváltást vizsgálom, amely érintette a kor tudásrendszerének egészét, ezen belül, mindenekelőtt, megváltoztatta a vallási és a tudományos magyarázatok egymáshoz való viszonyát. A modern értelemben vett tudományos nyelv-vizsgálódások, sőt az iskolák közötti tudományos viták is csak a „Bábel-doktrínától” való elszakadás nyomán indulhattak meg, hiszen csakis a „magukra hagyott emberek által feltalált nyelvek”-kel kapcsolatban értelmes az a föltevés egyáltalán, hogy történeti eredetük szerint a nyelvek *különbözhetnek* egymástól, de lehetnek éppenséggel eredetileg „*azon egyek*” is.

A továbbiakban ebben a történeti-logikai kontextusban elemzem a magyar nyelvtudomány neves alakjai által bevezetett, a nyelvrokonságra vonatkozó terminusokat. Egyúttal érveket hozok fel amellet, hogy érdemes a saját összefüggéseiben újra megvizsgálni olyan korábbi terminusokat is, mint a 'gyök', 'affinitas' illetve, nem utolsósorban a 'Historia Naturalis' program 'történeti' módszere. Ám mindez *nem* kérdőjelezi meg a magyar nyelv finnugor mivoltára vonatkozó mai tudományos kutatások – szakmán belül alapkérdésekben régen nyugvópontra jutott - eredményeit. Annyi történhet, hogy az új szemléletű tablón egyes, korábban délibábosnak minősített elméletekről kiderülhet, hogy valójában egy hajdani alternatív tudományos paradigmába illeszkednek, olyanba, ahol a mai értelemben vett 'rokonság' fogalom nem játszott, nem játszhatott vízváltó szerepet.

2017. ápr.19.
